

sok-sok társadalmi, egyházi, polgári egyesület és nem utolsósorban a cserkészzet adott szórakozási, nevelődési és sportlehetőséget. A gimnáziumban végzetek és leszármazottaik közül sokan ma is Kispeszt óslakosai. Ők és a városrész újabb nemzedéke nemcsak nosztalgiából, hanem az egykori tanárok iránti hálás megemlékezésből kívánják vissza Deák Ferenc nevét, – persze, most már az új épület homlokzatára. A régi épületben működő ipari szakközépiskola pedig örömmel adná vissza a „genius loci” iránti szolidaritásból felvett Deák Ferenc nevét, hogy legalább ez képviselje Kispesztben a deáki szellemet.

A gimnázium régi csengőjét egy ott végzett orvosnő diáktárs őrzi. Ez a csengő hívta, szólította annak idején a tantermekbe a diákokat, de már több mint negyven éve pihen. A gondosan fényesített régi csengő arra a napra vár, amikor az újra Deák Ferenc Gimnázium alma materébe szólíthatja az új nemzedéket és a vándiákokat.

„Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango.”

Kelenváry János L.

Bény történelmi emlékei

Az Esztergom–Párkány–Léva útvonal mentén, a mai érsekújvári járás területén található Bény község. A falu mai arculata, mindennapi élete nem sokban tér el a környező településektől. Lassan már híres kurta szoknyás viselete is feledésbe megy. Annál inkább emlegetik a falu nevét a régészek, mivel Bény neve megtalálható az európai történelmi nevezetességek névjegyzékében is. Lapozzunk bele mi is a település történelmébe, járjuk be nevezetességeit és ismerkedjünk meg híres templomával!

A falu régóta ismert hatalmas sáncgyűrűiről, amelyek félkört alkotva a gyors folyású Garamra támaszkodnak. A belső gyűrű átmérője 200 méter, tőle 160–220 méterre található a második, majd 400–460 méternyire a harmadik körsánc húzódik, melynek kerülete meghaladja a 2300 métert. A mai Bény a múltban két községre oszlott: a Garamhoz legközelebb eső sáncon belüli Alsó-Bényre, amit később Kisbénynek neveztek és a külső sáncok közötti Felső-Bényre vagy Nagybényre.

A sáncgyűrűk eredetét illetően a történészek véleménye megoszlik. Egyesek a kvádok művének tartják, akik ezzel védekeztek a jazygok betörései ellen. Mások római sáncoknak tekintik és Marcus Aurélius császárnak a jazygok elleni hadjáratával hozzák kapcsolatba. A helyi lakosság avar eredetűnek tartja a sáncokat. Szalay László történész a sáncok keletkezését Szent István uralkodása idejére teszi. Heszlman úgy véli, hogy a sáncokkal az esztergomi érsek védekeztek Csák Máté támadásaival szemben. Legkisebb valószínűségű Villányi azon feltevése, miszerint a sáncok török eredetűek, s az 1663–1664. évi hadjáratban készültek.

Bény nevét Hunt német lovagnak Bény (Byn) nevű fiától nyerte, akinek hűséges szolgálatai jutalmául Szent István király adományozta. A bényi prépostság eredetéről, amely az esztergomi főegyházmege területén feküdt és a premonstreiek birtokában volt, határozott tudomásunk nincs. Valószínű, hogy a templom és a kolostor nem egy időből valók. A fennmaradt 1732. évi és az 1755. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapján a prépostság alapítását Lampert ispánnak, Szent László király rokonának tulajdonítják. E feltevésnek azonban történelmi alapja nincs. Mások Omode ispánt tekintik a prépostság alapítójának, aki II. Endre szentföldi hadjárata idejében élt itt.

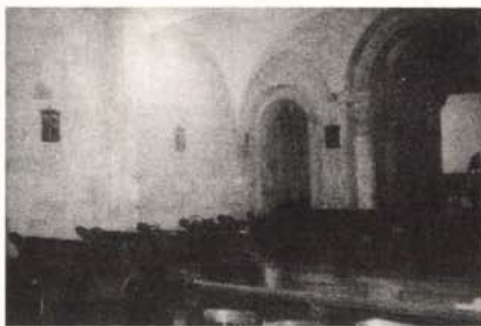
A megoldatlan kérdések közé tartozik a templom 1217 előtti létezése. Az 1232-ből származó feljegyzések sem említik ezt a templomot. 1273-ban viszont, az akkori Kelemen prépost hagyatékában szerepel Bény, a templom és a rend.

A rotundán kívül a legtöbb figyelem a templom felé fordul. A templomot az Omodék családja építette a premonstreie rendek számára. Az építést II. Endre hadjáratának kezdeti szakaszában indították el, de a tervek állítólagos megváltozása miatt a munkák elhúzódtak. A tervek átdolgozására azért kerül sor, mert az itt megtelepedett premonstreie rendek a templomépítés különleges stílusát alkalmazták. A templom alaprajza négyszögletes, és nyugati irányban kétszer kiszélesedik. A második kiszélesedés végén található a két torony, amely a hajók felé nyitott. A hajó nyugati oldalának végéhez csatlakozik az egyik előcsarnok, keleti részének végéhez pedig a második előcsarnok, melynek oldala ötszögletes. A hajó nyugati részének déli végén helyezkedik el a sekrestye. A templom hajójának hossza 13,30 méter, szélessége 6,60 méter, magassága 9,50 méter. A premonstreie templomok különlegessége a tor-

A kör alakú rotunda a templomkertben

Belső felvétel a templomról

nyok közötti erkély. Az oltár előtti rész a meghonosodott szokások szerint nyitott és a hívők rendelkezésére áll. A szentély hossza 4,40 méter, szélessége 5,70 méter, magassága 7,60 méter.

Az oldalerkélyek is különlegesek, más román stílusú templomban nem fordulnak elő. Az előcsarnok is kitűnik sajátosságaival: a két fal osztja egy nyugati és három keleti részre. Eredetileg a falak nem töltöttek be ilyen szerepet, az előcsarnok elől és oldalt nyitott volt, ahonnan a főbejárat nyílt a templomba. Itt az első kiszélesedésben három sor oszlop van, ebből két pár román stílusban. Kár, hogy a barokk restaurációs beavatkozások (1896–1898) nyomokat hagytak a templom főoltári részén.

A templom legnagyobb értékét talán az oszlopfők jelentik – ezek hívják fel leginkább a szakemberek figyelmét. A leveles díszítés átmenetet jelent a román stílus és a gótika között. Különös figyelmet érdemelnek a köoszlopok díszítései és figurái. Ilyen díszítés például az emberi fejjel megalkotott madár, amint csőrével a levelet tépi. Az északi oldal egyik vállköve egy vadászatot ábrázol. Az egyik vadász nyilat tart a kezében, a másik kardot, és egy kutyát vezet. Az első vadász előtt – mozgásában ábrázolva – szarvas, medve, nyúl, vaddisznó és róka látható. A háttérben egy felnyergelt ló áll, s két bajszos, szakáll nélküli férfi széles, hosszú kabátban és csizmában. A kép valószínűleg egy középkori vadászatot ábrázol, de az állatok fontossági sorrendjét nehéz megállapítani.

A múlt, amelyben annyi viharos időszak vonult át, nem kímélte ezt a történelmi emléket sem. 1430-ig nincs feljegyzés a templom megrongálásáról. Az esztergomi érsekség az 1530–1531-es évekből bevételre juttatta a környező falvakból ide adja. Az 1560-as feljegyzésből kitűnik, hogy Bény pusztítását követően a premontrei rendek is távozásra kényszerülnek, s a templom a 12 apostol tiszteletére szentelve az érsek kegyurasága alatt állott. Ezt követően a falu lakossága nagyon megcsappant, s a két Bény lakossága 1701-ben alig 150 fő.

A későbbi időszakot sem úszta meg e templom minden veszély nélkül. II. Rákóczi Ferenc korszakában Párkány és környéke nagyon gyakran volt jelentős harcok színhelye. A zavaros időkben a prépostsági templom rendbehozataláról természetesen szó sem lehetett. Falai fedél nélkül meredtek az égnek, a boltívek egy része beomlott. Helyrehozatalában nagy segítséget kapott Palkovics Ferenc kéméni plébánostól, akinek plébániájához a két Bény filiaként tartozott. Neki is köszönhető, hogy a román stílusú építészeti e nagy értékű műkincse nem pusztult el, hanem ősi alakjában a mai napig fennmaradt.

Később a templomról Wágner Károly jezsuita szerzetes ad hírt 1760-ban, amikor a román stílusban épült csodaszép köépületről ír a sebes folyású Garam felett. Ugyanakkor kifejezi a folyótól való félelmét, mivel az nem tud megbékélni a partján fekvő templommal. A Garam

alámossa a dombot, amelyben a templom áll, s a veszély évről évre fokozódik. Az 1861–1862-es felújítási munkák során az egész templomot újralfestették, de a kőfalak újból repedezni kezdtek. Nagy igyekezettel újra hozzáfognak a templom megmentésének (1895–1898). Az építési munkálatok 96 ezer aranykoronába kerültek, amit teljes egészében a templom pénztárából fedeztek. Így a múlt század végén ismét sikerült megmenteni e nevezetes történelmi emlékművet. Nem sikerült viszont megfékezni a Garam romboló tevékenységét, mely továbbra is mosta a templom alatti partszakaszt.

A II. világháború sem vonult el nyomtalanul fölötte. Az 1944–1945-ös bombázások idején a templom csaknem teljesen megsemmisült, több éven keresztül volt szármalmas állapotban. Állami költségen 1954-ben ismét újjáépítették. Bár a templom rendbehozatala hatalmas összegeket tett ki, mégis az a veszély fenyegetett, hogy hiábavaló volt minden munka, mivel a Garam tovább végezte pusztító tevékenységét. 1966 márciusában csaknem egyik napról a másikra a templom alapja 2 métert süllyedt. Ennek következtében repedések keletkeztek a templom falán. Végül nagy méretű összefogással, 530 000 korona ráfordítással s a folyó szabályozásával sikerült a templom süllyedését megakadályozni, így az értékes műemléket megmenteni.

Napjainkban a templom és a mellette levő kápolna jó állapotban található. Még a kolostor romjai is fellelhetők a templomkert keleti felében. A falu magyar nemzetiségű lakóinak száma jelenleg 1500. A lakosság élénk társadalmi életet él, ami megmutatkozik a kulturális rendezvények és egyéb közeleti megnyilvánulások rendszerességében is.

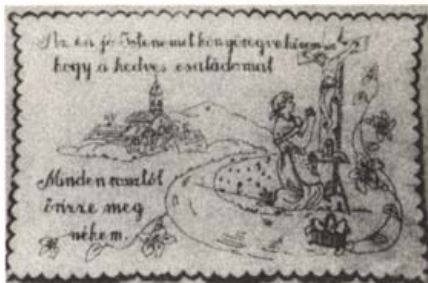
Jankus Gyula

A felhasznált irodalom: *Borovszky Sámuel* (szerk.): Esztergom vármegye monográfiája. Bp. 1911. – *Dr. Haiczl Károly*: A bényi prépostság temploma. Galánta, 1937. – A Pallas Nagy Lexikon. Bp. É. n. – Bényről megjelent egyéb írások, cikkek. – A magyar helységnevek szlovák megfelelői: Bény–Biña, Kéménd–Kamenin, Léva–Levice, Párkány–Šturovo.

HÍREK

A falvédők üzenete a mai embereknek.

A falvédők az 1850-es évektől a polgári-paraszti lakáskultúra díszítőelemei voltak. Közben a fal védelmét és az ágynemű megóvását is szolgálták. Készítették deszkalapból, gyapjúsöttesből (cserge), gyékényből. A XIX. század második felében jelentek meg a szállánvarrott hímzésű falvédők is. Többnyire a falhoz tolt asztal vagy vízlócák mögé kerültek a nyílt kéményű konyhák füsttelenítése után. Ez eleinte mind bolti előrajzolású volt, amit gyolcs alapra szárítottással híméztek. Az első világháború körüli időkben társult mellé a színes nyomású papír falvédő. Mindkettőre jellemző a felületek nagy részét kitöltő édeskés, többnyire szerelmespárt, szorgos háziasszonyt, játszadozó gyerekeket mutató jelenet, dalidézettel, verses felirattal kísérve. A falvédők rajzai, feliratai kifejezték a polgári-paraszti világ érzelmeit, mondanivalóit. Esztétikailag ugyan nem mind felel meg a mai ember ízlésigényének, de kötelességünk mindenre odafigyelni és megtenni mindent, ami a gyökereink, elődeink életében jelent, jelentett valamit! Ezen gondolatok jegyében a hatvani V. Számú Általános Iskola honismereti osztálya dr. Molnár Lajosné tanítónő irányítása mellett mintegy 120 gyűjtött falvédőt állított ki a diákoknak az intézmény falain belül.

Szabó Sándor felvételei-MTI